

Beweging in het moedertaalonderwijs in de basisschool

Leo De Meulenaer

Sinds enkele jaren werkt de leerplancommissie van de CRKLKO (Centrale Raad van het Katholiek Lager en Kleuteronderwijs) aan de vernieuwing van haar curriculum. Een traditioneel leerplan - een wat encyclopedisch aandoende, systematisch geordende lijst van leerinhouden - kun je dat project nog nauwelijks noemen. Vandaar de wat nieuwmodische benaming: curriculum. Een curriculum legt het volle pond bij de mensen die bij een leerproces zijn betrokken: het kind en de leerkracht. Het benadert de materie veel breder, namelijk vanuit het totale onderwijsleerproces, niet enkel vanuit de leerinhouden, de leerstof.

In 1989 heeft de commissie in een eerste raamdocument **Krachtlijnen voor Moedertaalopvoeding in de Basisschool** de krijtlijnen getrokken waarbinnen moedertaalopvoeding kan verlopen. Let wel, het gaat daarbij over de *basisschool*. Dat wil zeggen dat de commissie ervan uitgegaan is dat een kleuter en een lagere-schoolkind taal verwerven via dezelfde wegen, volgens dezelfde principes. De doorstromingsgedachte krijgt daardoor in dit curriculum een tastbare vorm. Wat meer is, ook met de middelbare school zijn er contacten en groeien er afspraken om de leerplannen van de beide niveaus beter en adequater op elkaar af te stemmen.

Bakens voor moedertaalopvoeding

Wat zijn nu de grote bakens van moedertaalopvoeding die de leerplancommissie

heeft uitgezet? De **Krachtlijnen** geven op twee vragen een antwoord: 'Wat is taal?' en 'Hoe verwerf je die?'. Ze schetsen een visie op taal en op taalopvoeding. Essentieel in die taalverwerving is het inzicht dat mensen taal leren door ze te gebruiken én door na te denken over dat taalgebruik en over de systematiek van een taal. **Krachtlijnen** rust dus op twee peilers: op *taalgebruik* - waarin basisvorming, communicatie en expressie centraal staan - en op *taalbeschouwing*. Op handeling dus en op reflectie. Het is duidelijk dat met taalbeschouwing dus heel wat meer bedoeld wordt dan traditionele spraakkunst, zeg maar woordbenoeming en zinsontleding.

Dat vrij theoretisch kader werd in de basisscholen geïntroduceerd in het schooljaar 1989-1990.

Luisteren

Een jaar later, in 1990-1991, kregen leerkrachten te maken met het eerste deelcurri-

culum **Luisteren**. Een innovatie alvast in die zin dat het de eerste keer was dat zo uitvoerig op luisteren werd ingegaan in het Vlaamse onderwijs!

De commissie laat zich bij dat deelcurriculum, analoog met **Krachtlijnen**, weer leiden door twee vragen: 'Wat is luisteren? Hoe luistert een kind?' en 'Waarnaar kun je zoal luisteren?'.

Het deelcurriculum baseert zich op het luisterproces: hoe ontwikkelt luisteren zich en hoe kun je daar als leerkracht op inspelen? Het gaat uit van een luisterend kind. Zo komt het dat drie groepen werkwoorden centraal staan: ten eerste waarnemen; vervolgens decoderen, begrijpen en interpreteren; en ten slotte verwerken, d.w.z. oordelen en integreren. Luisteronderwijs kun je vanuit die vaardigheden in doelen uitdrukken en je kunt didactische strategieën opbouwen om die doelen na te streven. Het spreekt vanzelf dat je vooral de doelen van de verwerkingszone - oordelen en integreren - als de hoogste dient te beschouwen. Daarin kun je trouwens ook heel wat taalbeschouwing ontdekken. Het hele deelcurriculum is daardoor een fors pleidooi voor een verdieping van het luisteren.

Luisteronderwijs dient niet alleen verdieping na te streven. Het moet ook verbreed worden. Zeker in onze socio-culturele constellatie waarin audio-visuele media het alsmaar meer voor het zeggen krijgen. De vraag 'Waarnaar kun je luisteren?' krijgt daarom in het deelcurriculum drie antwoorden: kinderen moeten oor leren hebben voor niet-talige en voor talige boodschappen en ook voor de talrijke communicatieve elementen die dat verkeer van boodschappen begeleiden en sturen.

De essentiële vernieuwing van **Luisteren** ligt dus precies in die verdieping en die verbreding.

Spreken

In het schooljaar 1991-1992 kregen de scholen het complement van het vorige document aangeboden: het deelcurriculum **Spreken**. Daarmee is het mondelinge taalgebruik dan compleet behandeld. Later zal het schriftelijke taalgebruik volgen in twee analoge brochures: lezen en schrijven. En nog later zal een taalbeschouwelijke synthese gemaakt worden. Je merkt dus ook hier een gewilde volgorde: eerst het mondelinge taalgebruik - het meest kind nabije - dan het schriftelijke en als aanvulling de taalbeschouwing. Het totale curriculum houdt ons als het ware een spiegel voor van de taalgeneese, zoals die zich in een kind voltrekt.

Ook **Spreken** gaat uit van vragen als 'Hoe spreekt een kind? Wat heeft het daarvoor nodig? Hoe kun je daar als leerkracht didactisch op inspelen?'

Elk spreken vindt zijn oorsprong altijd in waarneming, beleving, ervaring, handeling. Als een spreker iets kwijt wil, kiest hij een talige code. Daarin verduidelijkt hij zich. Pas op dat moment kun je als leerkracht iets concreets aan die taalcodering doen. En wel op drie vlakken. Je moet als spreker over een bepaalde spreektechniek beschikken, zeg maar ademhalen, stemgeven, articuleren en accentueren. Een spreker moet bovendien de systematiek van een taal verwerven en leren kennen: haar klanken, haar woordvorming, haar zinsbouw en haar woordenvoorraad en de relaties daarin. En ten slotte moet je als spreker met die code in allerlei vormen van communicatie kunnen deelnemen. Daartoe moet je allerlei communicatieve vaardigheden ontwikkelen en onder de knie krijgen.

Het deelcurriculum **Spreken** wil precies vanuit die drie deelvaardigheden, gekoppeld aan de luistervaardigheden, het communicatief handelen van kinderen impulsen geven. En dat in een brede interactie op als het ware drie assen.

Kinderen moeten allereerst zinvol leren praten. Daarom dient luister- en spreekonderwijs een brede en diepe interactie met de totale wereld te viseren. Kinderen kunnen maar zinvol praten vanuit hun eigen leefwereld, over mensen en dingen die ze echt rondom zich 'beleven'. De inhoud van kinderlijk spreken groeit in interactie daarmee. Er is geen spreken zonder leefwereld.

Er is evenmin spreken zonder luisteraars. Je spreekt altijd met een andere of met anderen. Dat doe je in dialogen en polylogen, met zijn tweeën of met velen. Dat is de tweede as van de interactie: er is geen spreken zonder een andere.

En ten slotte spreek je ook met jezelf. Eigenlijk is er evenmin spreken zonder een ik. Dat kan in monologen. Maar er is ook zoiets als 'innerlijk spreken met jezelf'. En daar raak je het *taalbeschouwelijke* spreken. Taal verwerf je immers door ze te gebruiken en door over je taal na te denken. Zo zie je dat er in het mondelinge taalgebruik, zoals deze deelcurricula het benaderen, altijd een sterke taalbeschouwelijke dimensie actief aanwezig is. Taalgebruik en taalbeschouwing zijn er altijd in een intense interactie aanwezig. Die leren ontdekken is voor elke taalgebruiker een must. Zowel voor kinderen als voor leerkrachten.

het curriculum Moedertaal ook aandachtspunten geïntroduceerd voor geïntegreerd luister- en spreekonderwijs. Daarrond kan permanente taalopvoeding groeien in een thematische, functionele en vakkenoverstijgende aanpak. Daarom is ook *vakkenoverstijging* één van de kernbegrippen van het nieuwe curriculum.

Dit vernieuwde en zich vernieuwende curriculum wil in het brede perspectief van de doorstroming naar het middelbaar onderwijs leerkrachten suggesties aanreiken en inspireren om te werken aan een betere beheersing van het Nederlands in Vlaanderen. Dat is in een groeiend Europa, waarin je de druk op kleine en middelgrote talen nu al duidelijk kunt voelen, zeker geen overbodige luxe.

Leo De Meulenaer
Berkenlaan 27
9100 Sint-Niklaas

Het begrip taalopvoeding

De Leerplancommissie heeft in haar documenten het begrip *taalopvoeding* gehanteerd. Taalopvoeding is meer dan een louter technische aangelegenheid. Luister- en spreekvaardigheden kun je in taalonderwijs ondersteunen, bijschaven, remediëren en inslijpen door gericht aan een aantal concrete doelen te werken. Nederlands is inderdaad een doelenvak.

Het is echter evenzeer een ontwikkelingsvak. Om aan taalopvoeding van kinderen te werken, dien je als leerkracht nog een factor in te bouwen: de reflectie, het voortdurend bezigzijn met taalgroei. Daarom heeft